

УДК 378.14

Вікторія Савіцька,
аспірант Хмельницького
національного університету

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Проаналізовано різні підходи науковців щодо визначення поняття «готовності». Обґрунтовано доцільність формування високого рівня готовності майбутнього соціального працівника до професійної діяльності в контексті професійної підготовки. Розглянуто різні трактування готовності до діяльності.

Ключові слова: *готовність, готовність до професійної діяльності, професійна підготовка.*

В статье поданы результаты анализа психолого-педагогической литературы по проблеме формирования готовности к профессиональной деятельности будущих социальных работников. Проанализированы разные подходы научных работников относительно определения понятия «готовности». Обоснованно целесообразность формирования высокого уровня готовности будущего социального работника к профессиональной деятельности в контексте профессиональной подготовки. Рассмотрены разные трактовки готовности к деятельности.

Ключевые слова: *готовность, готовность к профессиональной деятельности, профессиональная подготовка.*

The article presents the results of analysis of psychologically-pedagogical literature, concerning the problem of forming the readiness to professional activity of future social workers. The article analyzes different approaches of the workers, as to determination of the «readiness». It grounds the suitability of formation high-leveled readiness of a future social worker to professional work, in the context of professional preparation. Different interpretations of readiness to perform professional activity are considered.

Key words: *readiness, readiness to professional activity, professional preparation.*

У вищій освіті спостерігається посилення вимог до процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. До таких кадрів ставляться нові вимоги, які передбачають цілеспрямоване системне формування готовності майбутніх соціальних працівників до

професійної діяльності. Різнобічна підготовка нової генерації фахівців із високим рівнем професіоналізму стала сьогодні провідним завданням вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Слід констатувати, що проблеми якості підготовки та шляхи досягнення необхідного рівня готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, виявлення умов, які забезпечують ефективність формування означеного виду готовності, залишаються недостатньо дослідженими на сучасному етапі. Отже, актуальність і доцільність дослідження зумовлена необхідністю подолання суперечності, яка виникає між потребами суспільства, зацікавленого у зростанні якості підготовки фахівців із соціальної роботи та відсутністю реальних механізмів підвищення готовності в освітній системі.

У зв'язку з цим підготовка студентів у вищих навчальних закладах повинна якнайповніше забезпечувати процес формування готовності майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як передумову досягнення високої конкурентоспроможності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що перші фундаментальні дослідження проблеми готовності особистості до діяльності проводили такі видатні психологи, як М. Дяченко, Л. Кандибович, Н. Левітов, А. Прангашвілі, Д. Узнадзе. Наявна диференціація щодо тлумачення поняття «готовності» у психологічній та педагогічній науках. Зокрема, психологи розглядають готовність як особистісне утворення, яке охоплює мотиваційні, психічні та особистісні характеристики індивіда (О. Веденов, Л. Кандибович, В. Моляко та ін.). Педагоги розглядають поняття «готовності» учнів, студентів, учителів до конкретного виду діяльності у галузі освіти і виховання, а також підвищення кваліфікації педагогів [3, с. 105].

Метою статті є розкриття змісту поняття «готовності» до професійної діяльності у загальному та конкретному напрямку підготовки майбутніх соціальних працівників.

Система підготовки фахівців у ВНЗ повинна відповідати потребам суспільства, що розвиваються. Тому одним з головних завдань ВНЗ на сучасному етапі є побудова такого процесу навчання, який став би основою формування навчальної і професійної діяльності по підготовці і вихованню фахівців і сприяв би підвищенню рівня їх культури, розширенню кругозору, умінню творчо відноситися до своєї праці.

Поняття «готовність» вживається у науковій літературі для визначення її як умови та регулятора діяльності, психологічного стану, установки, наявності у суб'єкта певних потреб як синтезу властивостей особистості тощо.

Щодо трактування готовності до професійної діяльності на сьогодні склалося декілька підходів:

- функціональний, за яким готовність вважають психічним станом

особистості, що визначає потенційну активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності;

- особистісний, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність внутрішніх суб'єктивних чинників окремої діяльності та досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї;
- особистісно-діяльний, у межах якого готовність окреслюється як прояв усіх граней особистості, які забезпечують можливість ефективно виконувати професійні функції;
- результативно-діяльнісний, що визначає готовність як результат процесу підготовки.

У психологічних працях готовність визначається як активний стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізація сил на виконання завдання. Ускладнюють формування готовності пасивне ставлення до завдання, відсутність плану дій та наміру максимально використати свої знання та досвід.

Психологи виокремлюють певні види готовності – ситуативну та тривалу (загальну) (М. Дьяченко, Л. Кандилович), психологічну і практичну (Ю. Васильєв, Б. Райський), загальну і спеціальну (Б. Ананьєв) та ін. Ситуативна готовність виявляється у внутрішній налаштованості на певний тип поведінки, активацію всіх сил на доцільні дії, тривала – це стійка характеристика особистості, що полягає у раніше засвоєних знаннях, уміннях, навичках та мотивах діяльності. Саме завчасно сформована тривала (загальна) готовність є передумовою успішної діяльності [3].

Тривала готовність являє собою систему інтегрованих властивостей, знань, досвіду особистості. Ця готовність поєднує в собі усвідомлення ролі певної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо вирішувати професійні завдання, установку на актуалізацію наявних знань. Ситуативна готовність являє собою особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та стійкої спрямованості свідомості на її виконання (включає в себе різного роду установки на усвідомлення завдання, моделі майбутньої поведінки, визначення спеціальних засобів діяльності, оцінку власних можливостей в їх співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату) [3].

Безперечно, можна стверджувати, що основу педагогічного розуміння поняття «готовності» становить його психологічний контекст. Дисертаційні дослідження з педагогіки доповнюють і конкретизують загальні висновки психологів щодо сутності, структури та проявів готовності до професійної діяльності. Отож психологічний та педагогічний аспекти тлумачення поняття готовності слід розглядати в їхній органічній єдності та взаємодії.

Сьогодні у вітчизняній науці сформувалися два головних підходи щодо проблеми психологічної готовності: функціональний та особистісний (М. Дяченко, Л. Кандибович). Структуру психологічної готовності до професійної діяльності становлять такі компоненти:

- позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії;
- професійні риси характеру, адекватні вимогам діяльності;
- необхідні знання, уміння, навички;
- стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних та вольових процесів;
- наявність під час діяльності сприятливих для її виконання психічних станів зацікавленості, зосередженості, доброго психічного самопочуття [3].

Результати вивчення та аналіз наукових джерел свідчать, що існують різні підходи щодо визначення поняття «готовність». Зокрема, у словнику із психології готовність визначається як стан особистості, який дозволяє їй успішно увійти в професійне середовище, швидко розвиватися в професійному відношенні [7]. Сучасний словник з педагогіки дає таке визначення внутрішньої готовності – «високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності; це адекватна установка на майбутню діяльність» [8, с. 64].

Вчені виділяють три етапи наукового дослідження проблеми готовності до будь-якої діяльності. На першому етапі готовність досліджують у зв'язку з проникненням у природу психічних процесів людини. На другому – готовність визначають як певний феномен стійкості людини до зовнішнього та внутрішнього впливів. Третій етап пов'язаний з дослідженнями в галузі теорії діяльності. Готовність досліджують у зв'язку з емоційно-вольовим й інтелектуальним потенціалом особистості, стосовно конкретного виду діяльності і характеризують як якісний показник саморегуляції фахівця на різних рівнях перебігу процесів – фізіологічному, психологічному, соціальному, якими визначається його поведінка [4].

Існують два основні підходи до визначення змісту готовності. За функціонального підходу готовність тлумачиться як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень під час виконання того чи іншого виду діяльності; за особистісного – як результат підготовки (підготовленості) до певної роботи.

Згідно з цими підходами готовність є стійким, багатоаспектним, ієрархізованим утворенням особистості, яке містить низку компонентів (мотиваційний, когнітивний, операційний тощо), адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, які за своєю сукупністю дають змогу суб'єктові більш або менш успішно виконувати діяльність.

Якщо ж говорити про поняття «підготовка», то воно тлумачиться

двоєко: як навчання, тобто спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань; як готовність, під якою розуміється наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певних завдань [6].

У контексті нашого дослідження нас більше цікавить професійна підготовка – це система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, загальних і професійних знань, умінь, навичок і професійної готовності.

Педагогічна енциклопедія дає змогу встановити сутнісний зміст поняття «професійна підготовка» як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань й умінь» [5, с. 573].

Г. Троцько вважає, що професійна підготовка – це система, яка характеризується взаємозв'язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності [9].

Фахова підготовка – це частина організованого педагогічного процесу з набуття професійних знань, умінь та ціннісних установок, яка реалізується в рамках відповідного циклу галузевого стандарту.

Ми поділяємо думку академіка АПН України Н. Ничкала, що підготовка «кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу й ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей та національної свідомості є головним завданням професійної освіти в умовах переходу до ринкових відносин, яка відповідає певному рівню кваліфікації» [6, с. 276].

Готовність особистості до діяльності виявляється перш за все в її здатності до організації, виконання і регулювання своєї діяльності. Крім того, готовність до діяльності зумовлюється багатьма факторами, найважливішим з яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формуються потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань і вмінь.

Готовність до професійної діяльності: 1) інтегральне особистісне утворення, що включає стійке прагнення до праці в цій галузі, наявність адекватних знань, умінь, навичок, а також комплекс індивідуально-типологічних, соціально-психологічних особливостей, що обумовлюють високу ефективність її професійного функціонування саме в цій галузі;

2) цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки тощо [7].

Досліджуючи проблему готовності до професійної діяльності, А. Деркач визначає її як цілісний прояв усіх сторін особистості фахівця, виділяючи пізнавальні, емоційні та мотиваційні компоненти. Науковець виділяє наступні умови формування готовності до праці: 1) самостійність і критичне засвоєння культури; 2) активну участь у вирішенні суспільно-значущих завдань; 3) спеціальний розвиток творчого потенціалу особистості – її психічних процесів [1].

К. Дурай-Новакова пропонує розглядати професійну готовність як складне структурне утворення, орієнтоване на повне та успішне виконання різних функцій учителя, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви та освоєні цінності професії. У цю готовність також входять професійно важливі риси характеру, педагогічної здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, певний досвід їх використання на практиці. На думку дослідниці, професійна готовність знаходиться у єдності з направленістю на професійну діяльність та стійкими установками на працю [2, с. 35].

Готовність до діяльності розглядається як цілісний прояв особистості і під готовністю до діяльності розуміють особливий особистісний стан, який передбачає наявність у суб'єкта образу структури дії і постійної спрямованості свідомості на його виконання.

Готовність фахівця до професійної діяльності полягає в засвоєнні ним повного складу спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, сформованості і зрілості професійно значущих якостей особистості.

Визначення готовності до діяльності не може обмежуватися характеристиками досвідченості, майстерності, продуктивності праці, його якості в той момент, коли вчиняється відповідна діяльність; не менш важливими при оцінці готовності визначити внутрішні сили особистості, її потенціали і резерви, істотні для підвищення ефективності її професійної діяльності в майбутньому.

Отже, готовність – це складне, особисте, структурне утворення, яке включає мотиви, що спрямовують студентів на усвідомлення необхідності вирішення завдань, і є результатом підготовки студентів у ВНЗ до професійної діяльності.

Таким чином, готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності – це сукупність властивостей та утворень особистості, що визначають спроможність і забезпечують успішне виконання усіх професійних функцій фахівця соціономічного профілю у процесі його професійної взаємодії з клієнтами з метою створення послуги чи їх обміном. Водночас підготовленість слугує засобом підвищення

ефективності професійної діяльності.

Необхідність формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності зумовлена об'єктивними потребами у конкурентоспроможних кадрах, які відповідають світовим стандартам.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці та теоретичному обґрунтуванні цілісного науково-методичного комплексу підготовки соціальних працівників для підвищення ефективності формування їх готовності до майбутньої професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач А. А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузнецов. – М., 1993. – 168 с.
2. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 03.00.01 / К. М. Дурай-Новакова. – М. : 1983. – 32 с.
3. Дьяченко М. И. Педагогические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Из-во БГУ, 1976. – 175 с.
4. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Анна Францовна Линенко. – К., 1996. – 356 с.
5. Педагогическая энциклопедия / гл. редактор Каирова А. И. – М. : Сов. Энциклопедия, 1988. – Т. 3. – 880 с.
6. Професійна освіта : навчальний посібник / [укл. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 149 с.
7. Словник психолого-педагогічних понять і термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/psychology/1270/>
8. Современный словарь по педагогике / [сост. Рапацевич Е. С.]. – Минск : «Современное слово», 2001. – 928 с.
9. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук. : 13.00.04 / Г. В. Троцко. – К., 1997. – 54 с.